

ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
İLÂHIYAT FAKÜLTESİ
Yayın No. : 55

TÜRKİYE DİYANET
VAKFI

GÜNÜMÜZ DİN BİLİMLERİ
ARAŞTIRMALARI VE PROBLEMLERİ
SEMPOZYUMU
(27 - 30 Haziran 1989)

SAMSUN — 1989

HADİS BİLİMLERİ ARAŞTIRMALARI VE PROBLEMLERİ

Prof. Dr. Ali Osman KOÇKUZU
Selçuk Üniv. İlahiyat Fakültesi

«Günümüz Din Bilimleri Araştırmaları ve Problemleri» konulu bu sempozyumu düzenleyen, Diyanet İşleri Başkanlığı ile, Ondokuz Mayıs Üniversitesi'ne, özellikle de İlahiyat Fakültesi Dekan ve mensuplarına teşekkür ederim. Bu nevi toplantılar, işlenmesi uzun zaman alan konuların görüşülmesine imkân vermese de, aynı meslek mensuplarını bir araya getiren, ülfeti artıran, görüş ve fikir alış-verişini yegünlaştıran hayırlı faaliyetler olmaktadır.

«Din Bilimleri Araştırmaları» sözü, elbette Türkiye ile ve bizim öğretim-eğitim kurumlarımız ile sınırlı olarak düşünülecek, ülke dışındaki İslâm araştırmaları ile, İlahiyat Fakülteleri dışındaki İslâm araştırmaları burada sözkonusu edilmeyecektir.

Böylesi, geniş çerçeveli, değişik ilimleri içine alan bir sempozyumda, eğitim ve öğretim problemleri de, araştırma kapsamı içinde düşünülmemiştir. Geçen yıl aynı fakültenin gerçekleştirdiği bir diğer sempozyumda bu hususlar, müfredat meseleleri içinde gerektiği kadar tartışılmıştır. Hadis ilim dalına ayrılan zaman içinde, birkaç arkadaşla birlikte ,hadis araştırmalarında karşılaşılan problemlerden bazılarına temas edeceğimizi umuyorum. Ben önce kısa bir tarihçe arzedip, sonra da belirgin birkaç meseleye temas edeceğim.

1. TARİHİ DURUM :

Yurdumuzda, Osmanlı din öğretim ve eğitim hayatında hadis ilimlerinin, özellikle akli ilimler kadar okutulduğu söylenemez. Cesitli mânevi baskılar altında, Osmanlı Medresesi, mantık ve kelâm başta olmak üzere bir takım akli ilimlere, usûl-i fıkha ve hilâfiyyât'a ağırlık vermiştir. Tarih ve rivâyet ilimleri öğretimini, bu arada hadis ilimle-

rini belirli bir ölçüden öteye geçirmemiştir. Geçenlerde kendisiyle görüştüğüm bir âlimin de dediği gibi : «Son asrın ilk çeyreğinde hadis ilimlerini gündeme bir **feshi**, bir mektepli getirmiştir.» Merhum Prof. Ahmet Na'im bey, medrese mensubu sarıklı bir zât olmayıp, modern mekteplerde öğrenim görmüş bir âlimdir. Mehmet Zihni Efendi'nin, birkaç hadis kitabının baskıya hazırlanması hizmetini bir tarafa bırakacak olursak, hadis ilimlerine hizmet Ahmet Na'im beyle, yeni bir tarzda başlamıştır. İstanbul Dârü'l-Fünûn İlähiyat Fakültesi'nden bizlere, birkaç küçük risâle ile, mecmûalarında basılan, «Dinî ve Gayri Dinî Rivâyetler» adlı bir makâle armağan kalmıştır.

1950'li yıllarda hadis araştırmalarına yeni bir soluk getiren zât, hocamız, Saraybosnalı merhûm Prof. Muhammed Tayyib Okıç olmuştur. **Doğmatik Bilimler** ortak adıyla okutulan birkaç ilim içinde, hadis usulü ve bazı hadislerin açıklanması anânesi, onun öğretimiyle hayat bulmuş, daha sonraki gelişmeler, bugüne kadar, bildiğiniz süreci doğurmuştur.

2. ARAŞTIRMALAR VE OLUMSUZ ŞARTLAR :

Önce araştırmacıya tesir eden birkaç menfi durumu görelim :

a. Araştırma vasatımızın tanınması en önemli husustur. Son on-beş yıllık devrede, araştırmacıya engel teşkil eden mânevi baskılar daha da artmıştır. Fizik şartlar kadar önemli olan mânevi vasat ve şartlar, araştırmacıya ya iyi bir zemin hazırlar veya onun araştırmasını olumsuz yönde etkiler. **İhtiyaç** kelimesiyle ifadeye çalışacağım en önemli mânevi faktör, eğer toplumda belirmemiş ise, araştırmacı kendisini toplumda fazla ve toplumun dışında hissedecektir.

b. Fizik unsurların yetersizliği : araştırmacıya olumsuz tesir eden faktörlerden birisi de, bizim sahamıza ayrılan araştırma ödeneklerinin azlığı ve fizik şartlarımızın nâmüsâit oluşudur. Haberleşme, araç-gereçten faydalanma v.b. hep paraya bağlı işlerdir. Bugün bir araştırmacı, İstanbul dışında ise, mikrofilm temini imkânından mahrumdur. İstanbul'daki kişinin bile, bu malzeme çalışma masasında olmak zorundadır. Memleketimizde, Batı imkânları ölçüsünde araştırma **fizik çevresi**, pek az ilim adamına nasip olmaktadır. Bu yüzden, araştırmalarımızın niteliği de, gördüğü iltifat ile orantılı olmaktadır.

c. Araştırmacının : hür, tarafsız, sâlim düşünceli olamayışı : Bilimsel olmak kaydıyla her türlü çalışmayı ve fikri anlayışla, ilgiyle ve hoşgörülle karşılamamız ilmin gereğidir. Son yıllarda özlediğimiz,

araştırmacının belirli bir kanat taraftarı olmadan araştırmasını sürdürmesidir. Maalesef, birçok örnekle, araştırmacının, hareket noktası olarak seçtiği peşin fikirden sapmadığı, araştırmasının sonucunu önceden tespit ettiğini söyleyebiliriz. Bir bütün teşkil eden İslâm ilimleri araştırma ve öğretimiyle meşgul olan kurumlarımız ve mensupları, düşünce ve hareketleri izlenen, numûne-i imtisâl olan kitledir. Aramızda beliren her türlü fikir ve davranış farklılığı, ülke sathında yayılmakta, değerlendirilmekte ve bazan parçalanmalara veya az da olsa birleşmelere sebep olmaktadır.

d. Tıp başta olmak üzere, teknik bilimlere ve para getiren müesseselere olan aşırı yönlendirme, araştırma kaynağımızı olumsuz yönde etkilemektedir.

Bu bölümü uzatmak mümkündür. Özet olarak diyebiliriz ki; araştırma, uygun bir ortamda, sıhhatli olarak gerçekleşir. Bu ortam her geçen gün daha da güzelleşmek mecburiyetindedir. Araştırmaların çoğalması, ihtiyacın artmasına, personelin yoğunlaşmasına, büyük meblağların bütçelere konmasına, olumsuz şartların giderilmesine bağlıdır. Daha teknik seviyeye girmeden, genel mânâda araştırmacının birkaç problemini daha görelim :

3. PRATİK FAYDA :

Araştırma bir ihtiyaçtan doğduğu gibi, birtakım ihtiyaçları da gidermeli ve insanın dertlerine çözüm getirmelidir. Sadece, «ilim adına ilmî araştırma» görüşü savunulabilir. Fakat bizim gibi, imkânları ve şartları kısıtlı toplumlarda, araştırmacının : ferde, aileye ve cemiyete yararlar sağlayan konulara yönelmesi beklenir. Hadisçi için bu husus daha da karmaşık bir durum arzeder.» hadislerin pratik hayata geçirilmesi», «İslâmın yaşanması» sözleri, günümüzde eskisinden daha farklı mânâlarda kullanılmaktadır. Hadislerin günlük hayatta tatbiki meselesinin, belirli fıkıh mezhepleriyle amel eder durumda olan insanımıza arzında, araştırmacının çok titiz davranması, yanlış anlamalara meydan vermemesi, cemiyeti belirli bir periyod içinde eğitmesi gerekmektedir. Bilindiği gibi, istismarı çok kolay olan bu durum, geçmişte çok acı örnekler yaşatmıştır. Yapılacak iyi tatbik edilmiş araştırmalar, hadislerin günlük hayata uygulanamazlığı iddialarını çürüteceği gibi, sünneti sadece kendilerinin uyguladığını zanneden zümre ve fikirlerin yok edilmesine de yardımcı olacaktır.

İlâhiyat fakültelerimizde şekillenen ve kadrolaşan genç araştırmacı topluluğu, ortaya koyacakları mükemmel çalışmalar ve örnek kişilikleriyle, peygamberimizin hadislerinin ve sünnetinin, fert, aile ve toplum için, dün olduğu gibi bugün de, şahsiyet çizgisi çizen, hayat çerçevesini berraklaştıran değerler manzumesi olduğunu ortaya koyacak, millet fertleri, ilimle kendilerinin arasına giren zararlılardan kaçınma imkânına kavuşacaklardır.

4. TEKNİK PROBLEMLER :

Özellikle hadisçi araştırmacıyı ilgilendiren teknik problemler pek çoktur. Bunlardan bazıları şöyle özetlenebilir :

a. Sıhhat ve ricâl tespiti anânesi : Bu problem bütün islamologlar için sözkonusudur. Bu konuda her araştırmacıda bir altyapı tesisi, literatür tanıma ve kullanabilme melekesi temini gereklidir. Asırlardır ortadan kaldırılan; senet tenkidi ve senetle hadis sevki anânesi yüzyılımızda yeniden diriltilmiş durumdadır. Modern imkânlardan faydalanabilirsek bu anâne daha güçlü bir şekil alacak, hatta hadislerde yeniden sıhhat tespiti çalışmaları bile gerçekleştirilecektir.

b. İslâm ilimlerinin her dalıyla uğraşan araştırmacıya «hadisleri kullanma titizliği» vermemiz şarttır. Bugün öyle çalışmalara ve konuşmalara şahit oluyoruz ki, sahibinin kurduğu sistemin, fikrin veya getirdiği teklifin dayanağı olan hadis, ilmî usüllerle incelendiğinde sıhhatli görülmemiştir. Dolayısıyla, ortaya konan çalışma boştur, zayıf ve asılsız da olsa, araştırma ve fikrimize uygun ise, biz hadisten ve haberden faydalanırız» fikri, ilmî olmaktan uzaktır.

c. Hadis kaynakları dışında hadislerin ve haberlerin aldığı şekil, özellikle fıkıh musannefatında bulunan haberlerin durumu, hadis araştırmacısını güç durumda bırakan önemli faktörlerden birisidir. Fukahanın hadislere bakış açılarının tespiti, «hadisleştirme belâsı» araştırmacımıza iyi öğretilmesi gereken hususların başında gelmektedir.

d. Danışmanlık hizmetleri : İlim hayatında önceliği olan araştırmacıların, genç nesle danışmanlığı büyük bir imkândır. Konu tespiti, ilmî araştırma tekniği, geçmişe ait tecrübe aktarılması, bu zevattan yapılabacaktır. Bugün, araştırmacının ilk basamağında olan âlim namzetlerinin, en çok zorlandıkları konu, tecrübeli ilim adamlarının, istişârelerinden uzak olmalarıdır. İhtiyaçlara uygun konuların tespiti, bunların fakülteler arasında tedavülü, araştırmacıya yön vermede en büyük âmil olacaktır. Zaman zaman mektup yazan, veya gelerek görüşmede bulunan genç araştırmacılara hizmet verdiğimiz zaman görüyoruz ki, bu

hizmet makbul olmakta, fert ondan azamî derecede faydalanmaktadır. Böylesi istifâdeler : tanışmayı sağlamakta, irtibat temin etmekte, rehberlik ve danışmanlık semeresini vermektedir.

5. ORTAK MESELELER :

Hemen hepimiz için sözkonusu olan ortak dertlerimiz içinde; haberleşme azlığı ön plandadır. Yurt dışı neşriyatı takip, onları kütüphanelerimize nakil pek az kişiye nasip olmaktadır. Bu durum gösteriyor ki, iyi bir İslâm araştırması için, kütüphane kadar, âlimler arasında irtibat da ön planda tutulmalıdır. «Her sene en az bir ay yurt dışına gidemeyen ilim adamı, bilgi ve görgü açısından geri kalır» diyenleri duymaktayız. Bu söz karşısında : ömür boyu yurt dışı görmeyenlerin bulunduğunu, yurt içi gezip dolaşma imkânlarının bile kısıtlı olduğu âdetâ utanılarak söylenemez olmuştur.

Haberleşme denilince ister istemez aklımıza, ülke sathına serptiğimiz mezunlarımızın durumu gelmektedir. Onların ilklerini 1966'lı yıllarda mezun ettik. Yolda belde görüşüp konuşma dışında, kendileriyle ilmî mânâda bir alış-verişimiz olmamaktadır. İhtiyaçları nelerdir, okuttuğumuz mezunun hizmet verimi nedir bunları bilmemekteyiz.

Özet olarak diyebiliriz ki : bütün olumsuz şartlar bir yana, ülkemiz İslâm araştırmalarının geleceği için ümit, zararlı değildir. Yeter ki:

- a. Başka kaynaklardan, daha farklı çevrelerden insan kaynağı, değerli beyinler, bu hizmete yönlendirilsin,
 - b. Fikrî, beşerî, dinî ilimler de moda halini alsın,
 - c. Devlet ve yetkili kurumlar, İslâm araştırmaları için iyileştirici tedbirler alırken, bütçe imkânlarını artırırken, işbirliği ve fikir içinde bulunsun,
 - d. İslâm ülkeleri ve diğer gayri müslim dünya ile olan irtibatımız; araştırmacılarımızın yurtdışı temas ve tecrübeleri artırılsın,
 - e. İçeride ilmî mânâda bir haber sirkülasyonu, ciddi bir karşılıklı yardımlaşma ve rehberlik anânesi kurulsun,
 - f. Gerçek imî araştırma ile, müslüman cemiyet arasına giren olumsuz şartlar giderilsin,
 - g. Araştırmacıya, verimli çalışabileceği bir ortam tesis edilsin.
- Hürmetlerimizle.